



REPUBLIKA SLOVENIJA

KABINET PREDSEDNIKA VLADE

GOVOR

PREDSEDNIKA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE JANEZA JANŠE NA OSREDNJI DRŽAVNI SLOVESNOSTI OB PRAZNIKU VRNITVE PRIMORSKE K MATIČNI DOMOVINI

Koper, 14. september 2008

*Spoštovani gospod predsednik republike,
ekscelence, državljanke in državljani,
spoštovani veterani, Primorke in Primorci, Slovenke in Slovenci,
dragi rojaki iz Trsta, Gorice in Benečije,
un cordiale saluto a nostri concitadini della communita Italiana.*

Da bi v vsej polnosti spoznali človeka, moramo poznati njegove spomine. Da bi razumeli narod, moramo dobro poznati njegovo zgodovino. Dogodkov, ki so oblikovali, izbrusili in oplemenitili slovenski narod, je bilo v stoletjih naše zgodovine zelo veliko. Prav vsi bi si zaslužili posebno negovan zgodovinski spomin in hvaležnost našim prednikom, ki so postavili močne in trdne temelje naši sedanjosti in tudi naši prihodnosti. Ustvarjali so preteklost, ki se ne da spreminjati, lahko pa se iz nje veliko naučimo. Med drugim tudi to, da je prihodnost v naših rokah in da smo odgovorni zanjo.

Med izjemnimi zgodovinskimi dejanji, ki so nas zaokrožili kot narod in v našo zavest vtisnili močan pečat, je tudi vrnitev Primorske k matični domovini. Slovenija je z vrnitvijo Primorske po bolečem razkosanju dobila nazaj svoja pljuča in okno v svet, postala je celota. Primorci ste slovenskemu nacionalnemu značaju dodali spevnost primorske govornice, delček mediteranskega temperamenta, vztrajnost ter visoko domovinsko zavest.

Na Primorskem je ta temperament mogoče občutiti v vonju morja, v svežini vetra, v razkošju barv in okusov. Pa tudi v močni burji. Ta občutek izraža odprtost ljudi, sproščenost in jasnino. Vse to je Primorska. Dežela, ki nas nikoli ne pusti ravnodušnih. Dežela, ki nam omogoči, da si v njenem naročju spočijemo in okrepimo. Da prevetrimo misli in duha. Primorska je tudi v najtežjih časih dihala kot eno, v boju za svobodo je bila pripravljena žrtvovati največ. Ta enotnost se je izklesala skozi soteske in ovinke primorske zgodovine.

Ni potrebno posebej poudarjati, da je v preteklosti Primorska obsegala večje ozemlje kot danes. Istra, Goriška in Trst – naše kulturno in duhovno okno v svet, ki nas je od Trubarja dalje odvezovalo od enostranske navezanosti na germanski prostor ter pridalo slovenstvu romanski vpliv, je doživelo silovit in boleč udarec, ko je bila z Rapalsko mejo Primorska ločena od Slovenije.

Ta ločitev je pomenila tudi ločitev od donosnega prometa in trgovine, od pglavitnega vira slovenskega sobivanja z modernejšimi oblikami gospodarstva. In ločitev od Severnega Jadrana, ki je bil močan vir gospodarskega napredka.

Rapalska meja je pomenila ločitev od slovenskih kulturnikov, ki so iskali navdih v tem prostoru širokih obzorij. Bila je ločitev od duhovnega sožitja, ki je bil temelj primorskega življa, še posebno v Trstu.

Fašistični nacionalizem, ki je preplaval Evropo v takratnem času, je zarisal globoke brazde v slovensko primorsko dušo. Prekinil je gospodarski in kulturni razvoj in natresel sol na rane prve svetovne vojne. V tedanjo Jugoslavijo, pa tudi v prekomorsko izseljenstvo je pognal številne primorske Slovence. Na deset-tisoče njih –

tako preproste ljudi, kot intelektualce. Nikoli ne bomo vedeli, kje bi bili danes že kot narod, če se jim ne bi bilo treba skupaj s sto-tisoči drugih Slovencev v različnih obdobjih zgodovine, izseliti. Če bi ostali v Sloveniji in s svojo energijo, idejami in zamislivi doprinali v zakladnico slovenskega razvoja.

Človeka ne zlomijo palice, ne zlomijo ga udarci in pesti. Človeka prej zlomi neizpolnjeno hrepenenje, izdaja, neuresničeno upanje, neizpeta ljubezen do domovine. Pa vendar se Primorci niso zlomili. Namesto tega so na fašistično nasilje odgovorili na svojstven način. Tleča ljubezen do izgubljene domovine se je najprej izražala v kulturnem preziru, kmalu pa je prerasla v oborožen odpor. Na silo so odgovorili tudi s silo. Tudi žrtve, kot so bili bazoviški junaki Bidovec, Marušič, Miloš in Valenčič, jih niso ustavile v uporu.

Tajna organizacija TIGR, katero so nekateri celo pri nas še pred leti imenovali teroristično, je dejansko delovala v duhu najboljših slovenskih odporiških tradicij. Bila je prva antifašistična organizacija pri nas, prvi oborožen odpor proti fašizmu v Evropi. Borila se je za preživetje slovenskega naroda. Za slovensko kulturo in demokracijo. Za svobodo Primorcev.

Dolgoletno trpljenje, poniževanje in fašistično nasilje je med Primorci oblikovalo drugačno lestvico vrednot. Vrednot, zaradi katerih so si bili primorski Slovenci enotni, da je fašizem največje zlo brez primerjave in da mora biti njegovemu zlorabi vse podrejeno. Tudi zato na Primorskem ni prišlo do bratomorne vojne.

Dolgoleten odpor Primorcev in oborožen odpor TIGR-a so po napadu Italije na takratno Jugoslavijo nadaljevali primorski partizani in mnogi med njimi, z Jankom Premrlom Vojkom na čelu, so svoja življenja nesebično položili na oltar svobode. Enodušen dolgoletni odpor Primorske, boj TIGR-a in primorskih partizanov ter vojaška zmaga v okviru zaveznških sil so ustvarili zelo ugodne pogoje za ponovno priključitev vsega slovenskega narodnostnega ozemlja k matični domovini. Mirovna pogodba 15. septembra pred 61-imi leti tega sicer v celoti ni uresničila, vendar vseeno predstavlja svojevrstno mednarodno priznanje poltretje desetletje dolgega protifašističnega boja Primorcev in temelj, na katerega je postavljena tudi današnja samostojna Slovenija.

Žal je po drugi svetovni vojni znaten del slovenskega primorskega ozemlja s Trstom in Gorico ter preko 100.000 rojaki ostal na teritoriju sosednje države. Mednarodni dejavniki so nam merili usodo po svojih in po takratnih jugoslovanskih dimenzijah. Vse hrvaško ozemlje, ki je bilo po rapalski pogodbi priključeno Italiji, je bilo vrnjeno Hrvaški. Niti ped njihove zemlje ali morja na zahodu ni bil odtrgan od njihove matice. To je zelo pomembno zgodovinsko dejstvo. Ceno delitve smo takrat plačali samo Slovenci. Zato bo Slovenija vztrajala, da se pri razrešitvi še vedno odprtega vprašanja meje na morju med Slovenijo in Hrvaško, poleg stanja na dan 25. junij 1991, upošteva tudi načelo pravičnosti. Preveč smo bili prikrajšani v zgodovini, da bi lahko na tej točki popustili.

Po priključitvi matici je Primorska svobodnejše zadihala. Zaradi upravnih in političnih potreb, pa tudi kot demonstracijo slovenske narodne zavesti, sta se razvijala in sta zrasla Koper in Nova Gorica. To zadnje, to mesto ob meji je postalo pomembno stičišče dveh kultur in dveh narodov. Predstavljalo je opomin in hkrati upanje, da si bodo prebivalci z obeh strani meja nekoč brez strahu, brez sovraštva in brez omejitev segli v roke. To upanje se je po šestih desetletjih uresničilo z odpravo šengenske meje konec lanskega leta.

Nastale so nove razmere. A spoštovanje do narodne zavesti primorskih Slovencev, pa tudi vseh ostalih, preko Beneške Slovenije, tja do Rezije in Kanalske doline mora ostati naša zaveza. Zaveza za vse bolj prepleteno sodelovanje med matično domovino in rojaki, ki ohranjajo slovenstvo v nekdanjem zamejstvu. Do tega nam dajejo pravico tudi mednarodni in meddržavni sporazumi, to je tudi v duhu članstva v Evropski uniji in drugih mednarodnih integracijah. A v tem istem duhu bomo uresničevali tudi našo skrb za italijansko narodnost, ki živi v Sloveniji. Ta bogati življenje Primorske in Slovenije ter predstavlja dodatno skupno polje sodelovanja med Slovenijo in Italijo, ki sta danes skupaj v Evropski uniji in zaveznici v NATO. Verjamemo v prihodnost, ki bo v barvah miru, sodelovanja, poguma in upanja.

Padec meja znotraj Evropske unije je po stoletjih združil skupni slovenski kulturni prostor. Danes se še ne zavedamo vseh novih priložnosti, ki jih je odprava meja prinesla ideji enotnega slovenskega kulturnega prostora. Čas je, da ji z vso skrbjo napišemo novo poglavje.

Primorska je v novih pogojih idealen prostor za nastanek novega stičišča sredozemskih kultur. V času slovenskega vodenja Evropske unije je bil zato prav tukaj, na Primorskem, uresničen eden najpomembnejših projektov Evropskega leta medkulturnega dialoga. Ustanovljena je bila Evrosredozemska univerza. Ta nas postavlja v univerzitetno stičišče vseh 39-ih držav Evrosredozemskega partnerstva. Gre za center skupnega izobraževanja in intelektualne rasti mladih različnih narodnosti, ver in prepričanj. Za oblikovanje novih ambasadorjev dialoga in strpnosti, osebnosti, ki bodo postavljale nove temelje miru in stabilnosti v Sredozemlju, tej zibelki svetovnih civilizacij.

Spoštovani,

Zmaga nad fašizmom, osamosvojitve in zmaga v vojni za Slovenijo, vstop v Evropsko unijo in odprava notranjih evropskih meja so za Primorsko, so za celo Slovenijo, predvsem pa za Primorsko mejniki, ki so ustvarjali njene velike nove priložnosti. V vsem tem času, tudi v prvi polovici letošnjega leta, smo Slovenci sebi in Evropi dokazali, da smo zrel narod, ki je kos velikim in zahtevnim nalogam. Izpeljali smo vrsto pomembnih projektov, pred nami so novi izzivi. Ti niso pomembni samo za naš gospodarski razvoj, ampak za blaginjo in dostojanstvo vseh državljanek in državljanov.

Slovenija je zavezana načelom trajnostnega razvoja. Gospodarska rast, pravična delitev ustvarjenega, skrb za okolje. To je znana pot, ki vodi k večji kvaliteti življenja in blaginji za vse. Zavedamo se, da je edino zdrava rast gospodarstva lahko realna podlaga blaginje. Tega se skozi vso svojo zgodovino zaveda tudi Primorska. Že v preteklosti je prispevala številne inovatorje in uspešne poslovneže. Spomnimo se samo Edvarda Rusjana. To uspešno inovatorsko in letalsko tradicijo regije pa danes nadaljuje podjetje, ki je že drugo leto zapovrstjo prejelo nagrado ameriške vesoljske agencije NASA. Tega se zaveda drugo primorsko podjetje, ki sodeluje pri najzahtevnejših znanstvenih poskusih v Evropi. Za potrebe tehnološko inovativnih podjetij in privabljanja kreativnih posameznikov se na področju Primorske vzpostavljajo nova gospodarska središča. Ta središča bodo v prihodnje nosilci dodane vrednosti gospodarskega razvoja regije. Luka Koper s svojim razvojem, z novo avtocestno in prihodnjo železniško povezavo krepi svojo konkurenčnost. V ospredje bomo postavili napore za ekološko zaščito Severnega Jadrana in slovenske obale. Turistična ponudba Primorske bo šla v smer večje kvalitete in večje dodane vrednosti. Primorska je že danes ena najuspešnejših regij pri nas, tako po stopnji razvitosti kot po nizki brezposelnosti. Ustvarjeni so vsi pogoji, da v naslednji etapi preidemo od cilja visoke zaposlenosti k ustvarjanju dobro plačanih delovnih mest.

Spoštovani!

V zadnjih letih, še posebej pa v času, ko smo vodili Evropsko unijo, smo lahko v Evropi in po svetu slišali veliko dobrega o Sloveniji. Cenijo nas bolj, kot včasih sami cenimo Slovenijo. Vse od osamosvojitve naprej Slovenci dokazujemo, da se lahko v normalnih razmerah hitro razvijamo. Poglejmo samo eno primerjavo. Pred desetimi leti je bila Slovenija po kupni moči na prebivalca na 78% evropskega povprečja, sosednja Italija pa na 120%. Razlika je bila 42 odstotnih točk. Po desetih letih ta razlika znaša le še 9 odstotnih točk. S tem trendom razvoja bomo do leta 2012 Italijo dohiteli, v še naslednjih treh letih lahko po vseh kriterijih, tudi po višini realnih plač in pokojnin, dosežemo evropsko povprečje. Tega nam ne more preprečiti nihče od zunaj, škodimo si lahko le sami. Če ne bomo znali sodelovati med seboj pri ključnih vprašanih naše prihodnosti. Če se bomo vedno znova vračali v stare delitve, prali umazano perilo na tujem ali se izključevali. Samo sami lahko z nespametnim ravnanjem ogrozimo dobro prihodnost, ki je pred nami. Prepričan sem, da se to ne bo zgodilo. Prepričan sem, da bomo tudi danes zmogli dovolj enotnosti, tako kot vedno v zadnjih desetletjih, ko so bile pred slovenskim narodom usodne odločitve. Tako kot je bila enotna Primorska v svojem narodnem ponosu in boju za svojo svobodo.

Spoštovani,

današnja slovesnost je priložnosti, da se za trenutek ustavimo in razmislimo o času, ki je usodno zaznamoval življenja naših prednikov in nas samih. In hkrati priložnost, da se zahvalimo vsem, ki so pomembno sooblikovali ta prostor politične in duhovne svobode, ki ga danes, desetletja po vrnitvi k matici, predstavlja Primorska. Številni slovenski izobraženci z obeh strani nekdanje meje so preko svojih srečevanj in razprav, angažirano literaturo, umetnostjo ter kasneje z aktivnim odporom proti fašizmu obdržali slovenstvo živo tudi v najtežjih razmerah. Po drugi vojni so preko srečanj in razprav v Dragi, Vilenici in drugod bogatili skupni slovenski kulturni prostor in hkrati oživljali misel na samostojno in demokratično Slovenijo.

Dovolite mi, da se danes še posebej zahvalim velikemu Slovencu in demokratu, slovenskemu pisatelju Borisu Pahorju. Boris Pahor je že v rosnih otroških letih izkusil grozote fašističnega režima in doživel preganjanje primorskih Slovencev iz svojih domov. Kasneje je s treznim kritičnim pogledom na italijansko in slovensko pa tudi evropsko stvarnost simboliziral vest tega prostora. Zavezan resnici je s svojim pisateljskim opusom pomembno zaznamoval slovensko in evropsko kulturo. Njegove besede in dela so bila luč na strmi in težki poti, po kateri je skozi 20. stoletje stopal slovenski narod.

Primorska zgodovina, prežeta z grenkimi izkušnjami fašizma pa tudi z radostjo ob vrnitvi k matični domovini, ostaja trajen gradnik slovenstva. Ne glede na dnevne politične razmere in razhajanja, moramo znati črpati iz tistega, kar nas kot narod povezuje. Če bomo to znali, je pred nami dober čas. Čas sodelovanja, do katerega vodi pot združevanja razvojnih moči. Še do tako oddaljenega brega je mogoče zgraditi most in na še tako prepletenih poteh je mogoče poiskati pravo smer. Primorci ste skozi zgodovino to zmogli. Prepričan sem, da bo enotnost primorskega duha še bolj prišla v vse pore slovenstva. Takrat bomo bolj cenili zgodovino svojega naroda, ki je naša skupna in takrat bomo bolj ljubili tudi svojo domovino.

Pesem Vstajenje Primorske govori o primorski duši, njeni vztrajnosti, pogumu in predvsem o ljubezni. Govori o upanju in zmagi te ljubezni. Njena govornica presega dimenzije časa, v katerem je nastala. Govori o najgloblji biti Primorske. O življenju in hrepenenju primorskega človeka. Skozi boje, ponižanje in trpljenje je Primorska izšla nova, prerojena, zmagovita. Našla je svoj pravi obraz. V novem življenju je to obraz cele Slovenije in slovenstva v celoti.

Iskrene čestitke ob državnem prazniku vrnitve Primorske k matični domovini!